

Téma 2: Úvod do práce s informacemi

Cílem našeho předmětu je seznámit vás se s možnostmi získávání vědeckých informací a jejich zpracováním. V současné době existuje celá řada zdrojů (knihy, časopisy, internetové stránky,...), z nichž můžeme čerpat pro studijní a vědeckou práci. Je proto nezbytné se umět orientovat jak v různých typech a formách zdrojů, tak i v tom, jaké instituce nám mohou požadovanou službu poskytnout.

Ujasněme si nejdříve, s jakými formami a typy informačních pramenů se můžete setkat.

1.1 Formy informačních pramenů

Informace získáváme z informačních pramenů, které existují ve třech formách:



- a) **Tištěné** jako např. knihy, časopisy, sborníky, encyklopedie apod.
- b) **Elektronické** jako např. internetové stránky, CD-ROM, DVD, disketa apod.
- c) **Mikrografické** jako např. mikrofiše, diapozitivy apod.

Zjistit si, v jaké formě je informační pramen, je důležité proto, abychom věděli, máme-li vůbec možnost z něj získat informace (např. informace na diapozitivu bez promítačky jsou k ničemu) nebo můžeme-li z různých forem zvolit tu praktičtější (např. je-li na MU nějaká kvalifikační práce tištěně v knihovně i elektronicky v Informačním systému MU, zvolím elektronickou verzi a ušetřím si cestu do knihovny).

1.2 Typy informačních pramenů

Pakliže nám informační pramen vyhovuje z hlediska formy, je důležité si uvědomit, o jaký typ se jedná. Rozlišujeme totiž tři typy pramenů, z nichž každý nese zcela jiný obsah informací.

Primární prameny obsahují původní originální informaci. Primárním pramenem je tedy jaká-koliv původní informace bez ohledu na to, je-li zaznamenána v knize, časopiseckém článku, na dis-ketě, CD-ROMu, internetové stránce apod.

Příklad:



Případová studie, tzv. case study – jedná se o článek přinášející původní závěry výzkumu, tj. je to primární pramen.



Review – jedná se o článek shrnující, k jakým závěrům v případových studiích dospěli jednotliví autoři, tj. není to primární pramen, ale je to pramen sekundární.

Sekundární prameny informují o existenci primárního pramenu, tj. obsahují informace o tom, kde jsou původní informace publikovány, nebo shrnují informace z primárních pramenů. Sekundárním pramenem informací tak je například encyklopedie (např. Wikipedia, Ottův slovník naučný apod.) nebo databáze a katalogy.

Příklad:



Wikipedie – shrnuje informace publikované v primárních zdrojích, jedná se o sekundární pramen.

Medline – databáze obsahující bibliografické údaje o primárních pramenech a odkazy na tyto primární prameny.

Terciální prameny informují o existenci sekundárních pramenů, tj. jedná se o obvykle seznamy sekundárních pramenů.

Příklad:



Portál elektronických informačních zdrojů MU (<http://ezdroje.muni.cz>) – jedná se o internetovou stránku obsahující seznam databází, k nimž má MU zakoupenou licenci.

V odborné práci využívejte vždy primární prameny, které obsahují původní informace. Sekundární prameny používejte k prvotní orientaci v problému, abyste pak fundovaně našli relevantní primární prameny, z nichž studujte. Níže uvádíme nejčastější typy dokumentů s vysvětlením, v jakých fázích studijního procesu se hodí.

1.3 Druhy dokumentů

S jednotlivými typy a formami informačních pramenů se setkáváme v podobě různých dokumentů. Ujasněme si v tabulce na následující straně, v jaké fázi studia se setkáme s konkrétním druhem dokumentu.

Kdy dokument potřebuji	Druh dokumentu	Aktuálnost informací	Obyklá doba mezi odevzdáním rukopisu a vydáním	Popis dokumentu	Příklad publikace	Signatura publikace v KUK (popř. webový odkaz)
Zajímají mne obecně podané informace z oboru.	Časopis populárně naučný	starší než ostatní dokumenty, informace vycházejí z dříve publikovaných prací	v řádu měsíců	Články popularizující vědecké poznatky pro laickou veřejnost.	Pacientské listy	http://www.zdn.cz/archiv/priloha-pacientske-listy/
	Naučné slovníky	starší než ostatní dokumenty, informace vycházejí z dříve publikovaných prací	cca 2-3 roky	Heslovitou formou podávají stručný výklad různých pojmů.	Ottův slovník naučný	030-OTTŮ
	Encyklopedie	starší než ostatní dokumenty, informace vycházejí z dříve publikovaných prací	cca 2-3 roky	Heslovitou formou popisují různé pojmy, termíny, témata, věcné informace. Mohou být všeobecné i oborově zaměřené.	McGraw-Hill encyclopedia of science & technology	030-MCGR
Studuji obor nebo v něm praktikuji a potřebuji si něco připomenout	Učebnice	velmi aktuální (cca 2-3 roky)	cca 2-3 roky	Sumarizují informace o určitém tématu nebo oboru a jsou základní pomůckou pro prvotní studium oboru.	Sobottův Atlas anatomie člověka	611.11-SOBO
	Příručky	velmi aktuální (cca 2-3 roky)	cca 2-3 roky	Popisují určité praktické postupy v daném oboru.	Medicínsko-právní terminologie : příručka pro právní praxi	611.42-VOND
	Kompendia	starší než ostatní dokumenty, informace vycházejí z dříve publikovaných prací	cca 2-3 roky	Shrnují dosavadní poznatky z konkrétního oboru nebo jeho části, v některých případech mohou sumarizovat údaje až za 20 let.	Merck manual : kompendium klinické medicíny	613/614-MERC
Připravuji se psát odborný text nebo se již v rámci profese oborově profiluji	Časopis odborný	nejaktuálnější (v řádu měsíců)	v řádu měsíců	Obsahuje aktuální praktické informace z určitého oboru, mezi něž mohou patřit i rozhovory, inzeráty a reklamy související s aplikací oboru.	Časopis lékařů českých	http://www.prolekare.cz/casopis-lekaru-ceskych-archiv-cisel?id=3577
	Kvalifikační práce	nejaktuálnější (v řádu týdnů)	v řádu týdnů	Popisují řešení specifického tématu nebo problému v určitém oboru, na jehož základě se uděluje akademická hodnota.	Vliv binaurálního slyšení na srozumitelnost řeči při použití kompetitivního šumového signálu	LF-2010-K-7590
	Časopis vědecký	nejaktuálnější (cca 1 rok)	cca 1 rok	Články ze specializovaného oboru určené především odborné veřejnosti.	British Medical Journal	http://www.bmj.com/
	Sborníky z odborných setkání	nejaktuálnější (cca 1 rok)	cca 1 rok	Publikace obvykle dostupné na setkáních, obsahují aktuální informace, které lze upřesňovat v diskuzi i neoficiálních jednáních.	XVII. Jihočeské onkologické dny	613.4-JIHO
	Monografie	velmi aktuální (cca 2-3 roky)	cca 2-3 roky	Podrobně popisují určité téma vybraného vědního oboru.	Clinical pharmacokinetics and pharmacodynamics : concepts and applications	http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK2204/

2 Knihovny a jejich služby

2.1 Knihovny jako informační instituce

Navzdory věku internetu knihovny stále zůstávají důležitými zprostředkovateli odborných informací, neboť evidují existenci tištěných publikací a zprostředkovávají přístup k licencovaným online databázím.

Abychom mohli plně využívat služeb knihoven, je dobré vědět jaké služby nabízejí a v jakém typu knihoven nám budou poskytnuty. Ze základních knihovných služeb, které si níže popíšeme, může knihovna nabízet jen některé, což souvisí s jejím začleněním z hlediska typu a poskytovaných služeb.

2.2 Základní knihovní služby

Výpůjční služby

V současnosti máme v knihovnách obvykle přímý přístup k fondu (knihy, časopisy, multimédia), tj. sami si vyhledáme a z police vezmeme dokument. Publikace historické povahy nebo jinak cenné bývají obvykle uloženy ve skladu a je třeba o ně požádat knihovníka.

V Knihovně univerzitního kampusu žádáme o publikace uložené ve skladech prostřednictvím online katalogu.

Informační služby

Povinností knihoven je zodpovědět naše různé dotazy, případně nám poradit zdroje, v nichž bychom požadované informace mohli získat.

Meziknihovní výpůjční služby

Setkáme-li se se zkratkou MVS, jedná se o meziknihovní výpůjční službu, kterou nabízí většina knihoven a která spočívá v tom, že není-li nějaký dokument ve fondu naší knihovny, můžeme požádat o jeho zapůjčení z knihovny jiné. Účtuje se obvykle úhrada za vytvoření kopie, případně poštovné.

Vzdělávací, výchovné a kulturní služby

Knihovny slouží také jako místo k setkávání při různých besedách, výstavách, či vzdělávacích akcích. Těmto aktivitám se věnují především veřejné knihovny. Vysokoškolské knihovny se –

jak ostatně vyplývá i z našeho kurzu – obvykle orientují na vzdělávací akce zaměřené na zvyšování informační gramotnosti uživatelů.

Rešeršní služby

Některé knihovny poskytují rešeršní služby, které spočívají ve vytvoření soupisu literatury k našemu tématu. Služba je časově náročná a placená, její cenu upravují knihovní řády jednotlivých knihoven. Smyslem našeho kurzu je naučit se vyhledávat informace samostatně a ušetřit tak čas a finance.

Reprografické služby

Ve většině knihoven máme v současnosti možnost tisku, kopírování a případně i skenování. Tyto reprografické služby jsou placené podle ceníku konkrétní knihovny. Nezapomínejme, že vytvářet si kopii dokumentu můžeme podle autorského zákona pouze pro naši vlastní studijní potřebu a že šíření kopii (půjčování, jejich další prodej apod.) je trestné.

2.3 Typy knihoven

Když jsme si vysvětlili obsah jednotlivých knihovních služeb, uveďme si nyní, jaké typy knihoven v Česku existují a jaké typy fondů spravují.

Základní knihovny

Potřebujeme-li informaci obecnější povahy nebo si vypůjčit populárně-naučnou knihu či beletrii, měla by nám být nápomocna některá ze základních knihoven, jak se označují městské nebo obecní knihovny. Ty obvykle mají ve fondu tento typ literatury, který je případně specializován na publikace vydané v příslušném regionu nebo o něm pojednávající.

V Brně je základní knihovnou Knihovna Jiřího Mahena se svými pobočkami.

Krajské knihovny

Pokud potřebujeme informaci nebo publikaci, kterou nám základní knihovna nenabízí, měli bychom si zjistit, jestli nám nemůže být nápomocna krajská knihovna. Krajské knihovny spravují univerzální fond obsahující i některé odborné publikace, přičemž některá díla mohou být opět zaměřena na konkrétní kraj, tj. že v něm byla vydána nebo o něm pojednávající.

V Brně je krajskou knihovnou Moravská zemská knihovna.

Univerzální knihovny

Pakliže naše informační potřeby neuspokojí ani krajská knihovna, poslední možností je využití některé z univerzálních knihoven, které spravují univerzální fond doplněný specializovanou literaturou, tj. v takové knihovně nalezneme jak beletrii a populárně-naučné publikace, tak i literaturu odbornou. Na rozdíl od předchozích typů knihoven mají univerzální knihovny právo povinného výtisku, což znamená, že vydavatelé v Česku jsou ze zákona povinni zasílat stanovený počet vydaných publikací univerzálním knihovnám.

Nezapomeňme však, že univerzální knihovny ze zákona schraňují kulturní dědictví, a proto některé jejich služby mohou být omezené, např. zákaz půjčování některých dokumentů mimo knihovnu.

Univerzálními knihovnami v Česku jsou Národní knihovna v Praze, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana a také Moravská zemská knihovna v Brně, která plní také funkci knihovny krajské.

2.4 Členění knihoven podle poskytovaných služeb

Když nyní víme, jaké typy knihoven se v Česku nacházejí, upřesněme si jejich členění podle poskytovaných služeb.

Vysokoškolské knihovny

Vysokoškolské knihovny jsou z hlediska typu knihovnami základními a spravují univerzální i specializovaný fond literatury týkající se oborů vyučovaných na příslušné vysoké škole. Knihovny jsou primárně určeny pedagogům a studentům dané univerzity, ale mohou být využívány i ostatní veřejností, která však musí počítat s jistými omezeními (např. počet možných výpůjček, přístup k výpočetní technice apod.).

Knihovna univerzitního kampusu MU je vysokoškolskou knihovnou.

Veřejné knihovny

Veřejné knihovny jsou určeny široké veřejnosti a mohou mezi nimi být všechny tři výše uvedené typy knihoven. Veřejné knihovny poskytují služby referenční, výpůjční, případně meziknihovní, reprografické a ojedinele řešeršní.

Veřejnými knihovnami jsou např. Národní knihovna v Praze, Moravská knihovna v Brně i Knihovna Jiřího Mahena v Brně.

Specializované knihovny

Tyto knihovny spravují fond specializovaný pro potřeby zřizující instituce a služby veřejnosti poskytují jen ve velmi výjimečných případech. Mezi specializované knihovny patří knihovny firemní, lékařské, vojenské apod.

Specializovanou knihovnou je například knihovna Fakultní nemocnice Brno.

Školní knihovny

Zřizovatelem těchto knihoven je příslušná základní nebo střední škola, čemuž je uzpůsobena skladba fondu zaměřená na potřeby výuky. Knihovna obvykle spravuje klasická beletristická díla a učebnice a své služby poskytuje pouze pedagogům a studentům školy.

Zámecké knihovny

Zámecké knihovny typově patří mezi základní knihovny a obsahují univerzální i specializovaný fond historické povahy, který je obvykle zpřístupněn pouze k badatelským účelům. Tyto knihovny se nacházejí v soukromých či státních objektech a metodicky jsou řízeny Národním muzeem v Praze.

Knihovna Regionálního muzea v Mikulově je zámeckou knihovnou.



Shrnutí

S informačními prameny se setkáváme v různých formách (tištěné, elektronické, mikrografické), které podle jejich obsahu členíme na primární nesoucí původní informaci, sekundární obsahující informaci primárních zdrojích a terciální informující o existenci sekundárních zdrojů.

V průběhu studia i následného odborného vzdělávání se postupně setkáváme s obsahově specializovanějšími dokumenty, a proto je nezbytné volit vhodné zdroje pro příslušnou fázi studia nebo výzkumu. Pro obecné seznámení s oborem postačí populárně naučné časopisy, encyklopedie a výkladové slovníky, zatímco pro bližší seznámení s oborem a následnou odbornou práci je třeba již pracovat s odbornými monografiemi, učebnicemi, vědeckými časopisy apod.

Všechny takové dokumenty jsou čtenářům zpřístupňovány v knihovnách, které poskytují služby

výpůjční, informační, meziknihovní, vzdělávací, výchovné, kulturní, reprografické a případně i rešeršní. Každá z knihoven je svým zřízením uzpůsobena poskytovat služby určité skupině uživatelů, a proto se můžeme setkat s knihovnamí nabízející např. pouze beletrii, nebo pouze specializovaný fond. Před návštěvou knihovny je proto vhodné zjistit si, jestli je svým typem uzpůsobena k tomu, aby uspokojila naše požadavky.